

PUT ZNANSTVENOGA RAZVOJA - MISLI, METODE I ISKUSTVA*

MILOVAN GAVAZZI

Tijekom znanstvenoga razvoja gotovo svakoga etnologa vremenom se razvijaju određeni pogledi i smjernice, kao i ovisnosti o vladajućim etnološkim odnosno općeznanstvenim smjerovima koje ovladavaju njegovim razmišljanjima i utječu na njegovu djelatnost. Što duže traje takav razvoj - a u piščevu slučaju to je ipak nekih sedam desetljeća - to više izgleda da je vrijedno truda prikazati takav razvoj, makar i sasvim ukratko, te prosuditi njegove ishode.

Počeci pičeva etnološkog razvoja padaju već u godine njegova sveučilišnog studija u Zagrebu i u Pragu, gdje se, osim drugim predmetima, posvetio studiju kroatistike (sa serbistikom i slovenistikom) i studiju slavenskih jezika i kultura. Proučavanje domaće narodne poezije, kao i sudjelovanje u seminaru posvećenom slavenskoj kući, posebno su jako potakli njegovo zanimanje za slavensku etnologiju i etnologiju uopće. To je bilo posebno učvršćeno znanjem, posjedovanim još od djetinstva, o predajnom govoru i životu te o kulturi seljaka svojega zavičaja u Lici (jugozapadna Hrvatska).

Smjernice piščeva etnološkog djelovanja, razvijene nakon spomenutih početaka, sveučilišnoga studija i nakon nešto kasnijega dolaska na mjesto kustosa u Etnografski muzej u Zagrebu, kao i metodička načela koja je učvrstio, mogli bi se prikazati otprilike ovako:

Nakon desetomjesečnoga studija slavenske etnologije u Pragu te, nakon toga, imenovanja izvanrednim profesorom etnologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smije se ovdje spomenuti, osim nastavnickoga djelovanja i brojnih etnoloških spisa, kao važan dio piščeve istraživačke djelatnosti izrada dviju kulturnogeografskih karti hrvatskoga narodnog područja. Jedna od njih predstavlja prostorni razmjestaj određenih odabranih elemenata predajne kulture u posljednjem razdoblju, a druga, tomu nasuprot, približan vremenski slijed kulturnih slojeva (u susljednim raznobojnim pojasevima imenovanoga područja) od prapovijesti do danas. Obje su karte izrađene i u obliku dijapozitiva, djelomično radi predavanja, no prije svega za visokoškolsku nastavu etnologije. K tome su se mogle, uporabom shematskoga, krajnje pojednostavljena prikaza, a na temelju veoma izdiferenciranog sastava predajnoga

---

* Objavljeno u: *Problemy metodologiczne etnografii*. Polska akademja nauk, Oddzial w Krakowie, Wroclaw, 1989, str. 151-156.

kulturog dobra (različite starine i isto takva podrijetla), utvrditi tri područja hrvatske narodne kulture, jadransku, dinarsku i panonsku zonu. Na to se nadovezuje i prvi pokušaj *kulturne analize hrvatske etnologije*.

Kako je tada, u poratnim godinama, upadljivo poraslo zanimanje za predajni način života i seosku kulturu, sve se više i više gomilalo gradivo o narodnim tvorbama. (Godine 1919. osnovan je u Zagrebu Etnografski muzej kao odjel Hrvatskoga narodnog muzeja, a pisac je u njemu pet godina djelovao kao kustos). Taj polet - i u ostalih južnih Slavena - nije zahtijevao samo sređivanje, bilježenje i nadzor. Naime, sve se više i više nametala potreba za znanstvenim, etnološkim korištenjem već mnogostruko narasla gradiva, što je opet pretpostavljalo kao uvjet primjenu tomu prikladnih metodičkih postupaka. Pridržavanje načela etnološkoga proučavanja prisililo je pisca da prije svega proširi područje primjene kriterija kvantitete odnosno njegov djelokrug. Kriterij kvantitete, primjenjivan najvećma na veoma udaljenim, odnosno od pradavnih vremena razdvojenim kulturama i na njihovim pojedinačnim bitnim elementima, dao se isto tako primijeniti i na puno manje, odnosno razdvojene, narodne kulture (posebice u Europi), uz pretpostavku, da određena kvantiteta njihovih međusobno odgovarajućih elemenata ne samo da omogućuje utvrđivanje prasnrodnosti odnosno zajedničkoga podrijetla, nego da jednako tako smije vrijediti i primijenjena na bitne pojedinosti tih istih elemenata. Ako se tome pridružuju, kao jednako važne sastavnice dokaznoga postupka, odlučujuća jezična podudaranja (posebice jednaka imena obrađivanih kulturnih elemenata, uzrečice i dr.), dokazni postupak time dobiva uglavnom nepobitnu potvrdu. I ako se elementima, koji se proučavaju (ili se trebaju proučavati) primjenom ove metode, mogu dodati još i arheološke ili povijesne izvorne potvrde, onda se time, dakako, povećava vrijednost polučениh zaključaka. Ovom istraživačkom smjeru pripadaju piščeve rasprave o praslavenskom tkalačkom stanu i tkalačkoj daščici (s posebnim obzirom na nazivlje), o jednom praslavenskom kiselom jelu od zobi (uz pomoć analize uzrečice, povezane s njime, što valja označiti kao izniman slučaj), o određenim slavenskim glazbalima, o pokojničkim počivalima na jednom određenom području Europe, o (pretpostavljenoj) prasnrodnosti stražnjih ženskih pregača s resama u nekih povolških naroda i njima točno odgovarajućih pregača određenih jugoistočnoeuropskih naroda (na osnovu šest njihovih jednakosti koje se pojavljuju na objema stranama) i dr. Međutim, pokušaj, da se i na temelju nekoliko ruskih arheoloških nalaza dokaže postojanje obiteljskih zadruga („velikih obitelji“) u praslavensko doba, nije uspio. Budući da su dokazi, izneseni tomu u prilog, bili uskoro pobijeni, pitanje je ostalo neodlučeno, pogotovo što su se i dosadašnji pokušaji „romantiziranoga“ dokazivanja njihova postojanja oslanjali na previše upitne indicije, a da bi se u tom slučaju mogao primijeniti kriterij kvantitete.

Pisac je, primjenjujući netom prikazane metodičke postupke, kao i uzimajući u obzir druga istraživačka načela i istraživačke pravce, objavio niz etnoloških rasprava, priloga i predradnji, kao i djela u obliku knjige. Neka budu ovdje spomenuta samo četiri najvažnija i najčešće obrađivana tematska kruga: zajednički elementi predajne narodne kulture slavenskih naroda (među njima takvi koji su, kao praslavenska baština, dijelom očuvani i do u najnovije doba); bit i suvrstice obiteljskih zadruga

(često netočno označene kao „velike obitelji“); etnomuzikološke značajke, uglavnom, jugoistočnoeuropskih naroda (osobito glazbala); etnolingvistička istraživanja s područja slavenskoga i južnoslavenskoga.

Znatnu je pomoć pisac našao u jedinicama Odsjeka za etnologiju: u fototeci i filmoteci (čijem je razvoju posvetio svoj trud uskoro poslije preuzimanja katedre, pred otprilike 55 godina), u arhivu spisa rasličitoga podrijetla, a ponekad i u izuzetno bogatomu gradivu *Etnološkoga atlasa Jugoslavije* koje mu je bilo pruženo na uporabu. Mogli su biti objavljeni dozreli radovi više etnologa iz ove škole (nažalost još u veoma ograničenom broju), i to o oračim spravama u Hrvata - od B. Bratanića, o „Zelenom Jurju“ - od V. Huzjak, niz monografija o obiteljskim zadrugama u Hrvata - od više autora, o preradi i uporabi jedne vrste žuke (*Spartium junceum*) - od A. Stojanovića. Daljnje rasprave iz istoga istraživačkog kruga spremne su za objavu.

Kao daljnje područje piščeva djelovanja valja spomenuti brojna predavanja ili druge radove u povodu različitih kongresa, simpozija i drugih etnoloških susreta, što je doprinijelo, da su rezultati istraživanja domaćih etnologa postali poznati širim krugovima stručnjaka. Ne treba prešutjeti ni trajnu, živahnu suradnju s inozemnim etnološkim institutima, kolegama i izdavačima, koja je najčešće bila doista korisna objema stranama (napose ona s prof. Kazimierzom Moszyńskim na Katedri za slavensku etnografiju Jagiellonskoga sveučilišta u Krakówu).

Kako je iz gornjega vidljivo, ovdje je tijekom dugih desetljeća bila, kako u visokoškolskoj nastavi, tako i u različitim predavanjima, spisima i drugim radovima, predstavljana znanost koja proučava predajnu kulturu odnosno pojedinačne elemente narodnih kultura i prikazuje njihove sudbine - sudbine čitave materijalne kulture, duhovnoga stvaralaštva, društvenih oblika življenja, načina ponašanja i nazora (iz čega, logično, ne smije biti isključen ni tzv. folklor kao integrativni dio predajne kulture).

Ova se znanost, što je poznato, označuje kao etnologija (drugdje i kao „Cultural Anthropology“ i sl. ili - uglavnom u istočnoeuropskim državama - kao „etnografija“). Zapravo ju se ne može ograničiti određenim vremenskim ili prostornim granicama, no obično se ju drži mjerodavnom za razdoblje „prije industrijalizacije“ (u Europi često „nakon konca feudalizma“, „prije prodora kapitalizma“), premda ove oznake jedva da označavaju isto, odnosno nešto točno. Tako bi se smjeli i noviji pomodni pravci „(vele)gradske etnologije“, „etnologije sadašnjosti“ i „primjenjene etnologije“ razumjeti kao periferne nadogradnje. Pisac dolazi glede ove znanosti do uvjerenja, da se razlika između etnologije i etnografije uvijek nanovo nameće, te da ju je potrebno jasno formulirati. Jednostavno rečeno: etnolog - kao kulturološki istraživač u gore određenom smislu - ne mora biti čisti skupljač, njegovatelj, objavljiivač i promidžbenik, dakle etnograf - i obrnuto. Ova je razlika iz praktičnih razloga na mjestu.

Ovaj bi prikaz bio nepotpun kada se ne bi istaknulo, da uspješan zaključak u jednomu etnološkom istraživačkom postupku često ovisi o posljedicima nekih bliže srodnih znanosti, prije svega arheologije, povijesti i jezikoslovlja - već prema prirodni odnosnoga predmeta proučavanja. Neki su odabrani slučajevi ovakvoga

interdisciplinarnog proučavanja (nadovezano na proširenu primjenu kriterija kvalitete) bili gore spomenuti, pri čemu bi trebalo posebice naglasiti svezu sa zaključcima jezikoslovlja na području proučavanih kulturnih elemenata (posebice mjesnih i pokrajinskih dijalekata i njihova rječničkog blaga), jer se jezik nerijetko može doista odlučno pokazati kao „zrcalo kulture i načina života“.

Preveo s njemačkoga Vitomir Belaj